

КОНФЕСІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ БАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ СІМ'Ї: МІЖ ТРАДИЦІЙНІСТЮ І МОДЕРНОМ

Актуальність теми дослідження. Сім'я, сімейні відносини здавна знаходяться в центрі уваги християнських Церков та віросповідань: сім'я тут розглядається як сакральне утворення. Церква здобула собі право санкціонувати утворення сім'ї через таїнство шлюбу, в якому шлюбний зв'язок благословляється «в образі духовного союзу Христа з Церквою». Християнська екзегетика відповідно до Святого Письма витлумачує сім'ю як «основу Церкви Христової», а шлюбне життя – як «джерело особистого і суспільного блага»¹⁷⁰. У богословському і церковно-практичному контекстах сім'ю розглядають як носія та трансформатора релігійних цінностей, канал відтворення релігійних орієнтацій та цінностей у нових поколіннях.

З цілого ряду причин об'єктивного і суб'єктивного характеру сучасний інститут сім'ї, у тому числі й санкціонований церквою, перебуває у кризовому стані. Незважаючи на багатовекторні зусилля християнських Церков, богословів, кліру зберегти традиційне ставлення до інституту сім'ї та шлюбу, реальні процеси у цій сфері значною мірою носять дестабілізуючий, деструктивний характер: за статистикою в Україні і за її межами майже половина шлюбів (більшість з них освячені через релігійний ритуал) розпадається; значним залишається рівень неповних сімей, безпритульних дітей, сирітство при живих батьках; нормою стають дошлюбні зв'язки, набувають легалізації (а в деяких країнах – й узаконення) одностатеві шлюби, гомосексуалізм, педофілія, у тому числі серед духовенства, тощо. Оцінюючи стан сучасної сім'ї та сімейних відносин, Всеукраїнська Рада Церков та релігійних організацій, що представляє понад 90% релігійних організацій України, означила його як «занепад сімейних цінностей»¹⁷¹.

У самому релігійному середовищі, зокрема серед західних богословів, священнослужителів, віруючих філософів, соціологів, психологів з'являється дедалі більше таких, хто намагається теоретично виправдати ці процеси і явища, підвести під них якесь богословсько-філософське обґрунтування, під гаслами модерного перегляду традиційних

* Маскевич О.Л. – старший викладач кафедри філософії та економічної теорії Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (м. Вінниця).

¹⁷⁰ Див.: Серафим (Слобідський), протоієрей. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи. – К., 2003. – С. 507-508.

¹⁷¹ Звернення Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій до учасників парламентських слухань «Стан суспільної моралі в Україні» 9 листопада 2011 . / Інститут релігійної свободи / www.irs/in.ua

бачень цих проблем унормувати, узвичаїти подібні прояви та тенденції. Фактично, під виглядом осучаснення, відмови від «застарілого», нав'язується чергова переоцінка цінностей (морально-релігійних, соціальних, психолого-поведінських, етичних), що так чи інакше веде до посилення негативних процесів у сімейній сфері, ескалації розпаду сімей, демографічної кризи, соціальної та індивідуальної безвідповідальності, аморалізму, різних збочень¹⁷². З огляду на це видається актуальним більш детальний розгляд у пропонованій статті даної проблеми із врахуванням особливостей конфесійних позицій її бачення.

Ступінь розробленості теми. У різних аспектах питання про конфесійні особливості поглядів на проблему сім'ї, сучасного її стану розглядали у своїх дослідженнях як українські, так і зарубіжні дослідники, зокрема Бім-Бад Б.М., Гавров С.Н., Габріелян Н.М., Голод С.И., Чернявський М.Ю., Федорова М.М., Новікова Л.Г., Белая О.А., Градскова Ю. та ін.

Мета та завдання. Мета даної статті полягає у розгляді конфесійних особливостей бачення інституту сучасної християнської сім'ї в аспектах традиційності і модернізму, їх впливу на зміст конфесійних інтерпретацій проблем сім'ї та сімейних відносинах. Відтак перед нами постає низка дослідницьких завдань, зокрема, прояснення питання: в чому полягають принципові розбіжності позицій традиціоналізму та модернізму у тлумаченні проблем сімейної сфери, чим вони спричинені? Який зв'язок між специфічними особливостями нинішніх конфесійних традиціоналізму та модернізму й нових тенденцій, якими характеризується сімейні відносини у сучасному суспільстві? Чи впливає релігійна зорієнтованість на збереження сім'ї як такої?

Основний зміст статті. Якщо раніше традиціоналізм у поглядах на сім'ю і сімейні відносини був зазвичай представлений позиціями християнських Церков (католицької, православної, протестантської), то на сьогодні для низки представників цих Церков, філософів, соціологів, психологів характерна позиція не лише традиціоналізму в інтерпретації зазначених питань, а й модерне їх бачення, що подекуди не лише істотно відходить від традиційно-догматичного тлумачення проблем сім'ї, а й суттєво розходиться (подекуди радикально) з християнською її моделлю під приводом сучасного переосмислення інституту сім'ї та сімейних відносин і врахування нових реалій.

¹⁷² Маючи на увазі високий рівень розлучень у сучасній сім'ї, негативні процеси у сімейних відносинах, Українська Православна Церква Московського Патріархату, зокрема, називає те, що відбувається сьогодні, «справжньою трагедією для особи й народу» / Основи соціальної концепції Української Православної Церкви. – К., 2002 р. / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/print/1207692.htm>

Відомо, що саме християнські Церкви, незважаючи на свої конфесійні особливості, вагомо (хоча й не вичерпно) вплинули на формування нинішнього європейського інститут сім'ї як відносно усталеної малої соціальної групи, базованої на шлюбі (світському чи церковному), члени якої пов'язані спільним побутом, сімейною економікою, взаємодопомогою, солідарними життєвими інтересами, спільною моральною відповідальністю. У традиційній увазі й інтересі до питання сім'ї цих християнських віросповідань, як і світських суспільств (тривалий час релігійно орієнтованих), знайшло відображення кілька суспільно- і церковнозначущих цілей, що в даному випадку однаково важливі як для релігійних, так і світських інститутів. По-перше, у міцній сім'ї й усталених внутрішньосімейних відносинах зацікавлені держава¹⁷³, суспільство, Церква і самі члени сім'ї (віруючі й невіруючі), що зумовлює стабільність самих цих інститутів. За результатами соціологічних досліджень, проведених у 32 країнах Європи щодо важливості життєвих цінностей, 84% опитаних вважають сім'ю дуже важливою життєвою цінністю. Це – найвищий показник (релігію такою цінністю вважає лише 20% респондентів). Показово, що навіть у кластері країн з домінуючими релігійними традиціями (Італія, Польща, Мальта, Греція, Румунія та ін.) сім'я як цінність набагато випереджає релігію (89 проти 46%)¹⁷⁴.

По-друге, сім'я як первинний осередок суспільства, а в богословській інтерпретації – як «домашня церква», сприймається важливим і ефективним каналом виховання нових поколінь, відтворення ідейних і ціннісних орієнтацій, моральних принципів, світоглядних переконань, зокрема релігійних; поведінських норм, оціночних суджень, традицій (світських і релігійних) тощо. Саме в сім'ї здебільшого найбільш послідовно і переконливо формуються певний світогляд, почуття громадянськості, моральні норми, національна ідентичність, етичні й естетичні оцінки й т. ін. По-третє, важливість постійної уваги суспільства, держави, громадських інститутів, у тому числі релігійно-церковних, до розвитку сім'ї продиктована і тим, що саме форма сім'ї, на думку багатьох вчених, впродовж багатьох століть значною мірою визначала еволюцію

¹⁷³ Як і в законодавствах багатьох інших європейських країн, нинішньою Конституцією України сім'я поставлена під охорону держави; ніхто не має права втручатися в сімейне життя. На зміцнення і захист сім'ї в Україні працює низка законів і нормативних актів / Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Офіційне видання. – К., 2006. – Ст. 32, 51.

¹⁷⁴ Матрикас А. Семья как ценность: состояние и перспективы изменений ценностного выбора в странах Европы / Социологические исследования (Социс). – 2004. – № 5. – С. 66-67.

макросоціальних систем¹⁷⁵, по суті задаючи напрям їх розвитку на майбутнє.

Про вагомість для християнських Церков утвердження християнських цінностей щодо сім'ї в умовах сучасного глобалізованого суспільства засвідчує зокрема той факт, що це питання є предметом постійного розгляду в папських енцикліках та посланнях Римо-Католицької Церкви, в ключових документах, посланнях Вселенського Православ'я, місцевих православних і католицьких Церков, зокрема Української Православної Церкви Московського Патріархату, Української Православної Церкви Київського Патріархату, Римо-Католицької Церкви, Української Греко-Католицької Церкви, протестантських Церков¹⁷⁶ та ін.

Так, Українська Православна Церква Київського Патріархату вважає, що саме «християнство створило здорову сім'ю»: чоловік і жінка у шлюбі «є носіями образу Божого», створені «для цілісного єднання один з одним у любові (Бут. 2:24)». З цих міркувань «сім'я називається домашньою церквою», реалізуючи собою «любов, яка існує між Христом Спасителем і Церквою». Низка сімейних і суспільних проблем у сучасній сім'ї, на думку очільників УПЦ КП, виникла в результаті «втрати духовних засад», відвернення частини людей від релігії. Відсутність здорової сім'ї породила такі суспільно негативні вияви, як сексуальна революція, статева розпуста, пияцтво, наркоманія та ін. Зважаючи на це, головним завданням європейської спільноти у Третьюму тисячолітті щодо сім'ї, на думку УПЦ КП, є повернення до християнських настанов щодо сім'ї та шлюбу, «відродження християнської сім'ї»; тільки сім'я, побудована на заповідях Христа, на християнській моралі, може стати «основою духовного оздоровлення» людей і суспільства¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Коротчаев А.В. Семья в социально-экономической структуре докапиталистических классовых формаций // История и филология древнего и средневекового Востока. – М., 1987. – С.3-11.

¹⁷⁶ Зокрема, питання сім'ї, сімейних відносин, пошуку шляхів подолання кризових явищ у цій сфері стали предметом розгляду в «Основах соціальної концепції Української Православної Церкви Московського Патріархату» (2002 р.), «Основах соціальної концепції Руської Православної Церкви» (2000 р.), в енцикліках Папи Римського Івана Павла II «Veritatis Splendor» (1993), «Centesimus Annus» (1991), Бенедикта XVI «Caritas in veritate» (2010р.), в документах УПЦ КП, УГКЦ. Свої «Основи соціального вчення Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня» розробила Церква АСД / Див.: Основи соціальної концепції Української Православної Церкви. – К.: Інформ.-вид. центр Української Православної Церкви, 2002 р.; Основи соціальної концепції Руської Православної Церкви. – М.: 2000 / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/print/1207692.html>; Основи соціального вчення Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня/ Історія Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня. – К., 2004.

¹⁷⁷ Декларація Ювілейного Помісного собору Української Православної Церкви Київського Патріархату «Церква і світ на початку третього тисячоліття // Документи Ювілейного Помісного собору Української Православної церкви Київського

Як засвідчує зміст «Основ соціальної концепції Української Православної Церкви Московського Патріархату» в частині, яка стосується сім'ї та шлюбу, ідеологія цієї Церкви також спирається на основоположні норми Святого Письма, Переказу, святоотецьку спадщину¹⁷⁸. Апелюючи до цих джерел, УПЦ МП засуджує і не приймає такі явища у сімейній сфері, як розлучення (при цьому другий шлюб Церква дозволяє тільки невинній стороні), називаючи це гріхом; перелюбство, блуд, статеву розбещеність, статеві збочення, дошлюбні зв'язки, одностатеві шлюби, так звану вільну любов, що відокремлює тілесну близькість від особистісної та духовної спільності тощо. Переглянувши деякі свої минулі установки щодо конкретних питань шлюбу (УПЦ МП тепер вважає за можливе, наприклад, одруження православних з католиками, членами Древніх Східних Церков та протестантами, які сповідують віру в Триєдиного Бога), УПЦ МП водночас продовжує рішуче не визнавати шлюбів з нехристиянами (раніше такі шлюби взагалі кваліфікувалися як «блудне співжиття»); непорушною умовою вінчання православних з католиками, протестантами є благословення такого шлюбу в православній Церкві і зобов'язання батьків виховувати дітей у православній вірі, що, на нашу думку, не може не розцінюватися як вияв певної дискримінації, обмеження прав і свобод батьків¹⁷⁹. Якими б не були прагнення молодих людей, безумовний пріоритет Церква надає шлюбним відносинам з одновірцями.

Соціальна доктрина однієї з найбільш динамічно функціонуючих протестантських церков – Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня включає доволі детально розроблений розділ соціального служіння сім'ї. Як і в інших християнських Церквах, вона базується на найвищому з Божих об'явлень, даних людині – на Святому Письмі, проте прогнозовано має свої особливості, зумовлені особливостями віровчення АСД. Серед них: положення про неминуче Друге пришествя Христа, дар пророцтва як видимий вияв Божого управління людським життям, персональний зв'язок

Патріархату, присвяченого святкуванню 2000-ліття Різдва Христового/ Ювілейний Помісний собор Української Православної Церкви Київського Патріархату 9-10 січня 2001 року. Документи і матеріали. – К., 2001. – С. 16-17.

¹⁷⁸ Зокрема, базовими у баченні УПЦ МП питань сім'ї є біблійні положення: «І створив Бог людину за образом Своїм, за образом Божим створив її; чоловіка й жінку створив їх» (Бут. 1: 27); «Тому залишить чоловік батька свого і матір свою, і пристане до жінки своєї; і будуть двоє одна плоть» (Бут. 2:24); «І благословив їх Бог, і сказав їм Бог: плодіться і розмножуйтесь, і наповнюйте землю, і володійте нею» (Бут. 1:28); «Тайна ця велика; я говорю відносно Христа і Церкви. Отже, кожен з вас нехай любить свою жінку, як самого себе; а жінка нехай боїться свого чоловіка» (Єф. 5 : 22-33) та ін. /Основи соціальної концепції Української Православної Церкви/ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/print/1207692.html>

¹⁷⁹ Основи соціальної концепції Української Православної Церкви/ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/print/1207692.html>

людини з Богом, постійна дія на людину Божої благодаті через моральний Закон Божий і Десять Заповідей, гріхопадіння прабатьків як джерело негативних виявів у житті людини, у тому числі сучасної; ідея спасіння, що не знімає налаштованість на активну позицію людини у земному житті та ін. Соціальна концепція АСД надає сім'ї виключного значення, вбачаючи в ній запоруку добробуту і благополуччя не лише людей, а суспільства та держави. Учасниками шлюбу є чоловік, дружина і Господь. Гарантія міцного шлюбу і сімейних відносин – повернення і утвердження біблійної моделі родини. Для норм сімейних відносин, згідно доктрини АСД, характерним є демократизм, лібералізм (зокрема, у питаннях повторних шлюбів, шлюбів з невіруючими, вибору дітьми самостійного життєвого шляху та ін.)¹⁸⁰.

На чому базується нинішній релігійний традиціоналізм загалом і в питаннях сім'ї зокрема? У чому він вбачає свої орієнтири та істини? На думку православного архімандрита Рафаїла (Кареліна), «традиціоналізм заснований на безумовній вірі в розум Церкви («розум Христа») та підкоренні Йому меншого, обмеженого, засміченого заблудженнями та затьмареного гріхом розуму людини. Жити розумом Церкви – означає бути включеним у Церкву, існувати в ній як в живому організмі, бачити в Церкві вічні орієнтири істини. Церква називається в Новому Завіті «Тілом Христовим», «Стовпом и ствердженням істини», тому вчення Церкви є непохитним»¹⁸¹. Таким чином, йдеться про безумовне підпорядкування думок і діянь людини (з огляду на її обмеженість і «меншість» розуму) установкам Христової Церкви. За цією логікою, християнські норми щодо сім'ї, шлюбу, внутрішньосімейних відносин також мають бути пріоритетними, домінуючими, де власна думка суб'єктів сімейних відносин має фактично другорядне значення.

Модерністське прагнення переглянути, оновити, а то й ревізувати існуючі християнські положення, богословські концепції щодо сім'ї та шлюбу – явище доволі об'єктивне, зумовлене цілою низкою причин зовнішнього і внутрішнього щодо релігійно-церковного комплексу характеру. Якщо глобалізаційні процеси, інформаційна революція, політична і соціальна нестабільність, демографічні коливання, що в кінцевому підсумку впливають на інститут сім'ї, носять здебільшого об'єктивний характер, то ряд інших причин пов'язані з процесами у самій Церкві та релігійному середовищі. Серед них: кризові явища у сучасній Церкві, процеси секуляризації та десекуляризації, зростаючої поліконфесійності і дроблення, тенденції нехтування традиційними формами зв'язків з релігійними організаціями («вірити, але не бути», «бути, але не вірити»), явище завищеної (декларативної) релігійної

¹⁸⁰ Див.: Основи соціального вчення Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня / Історія Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня. – К., 2004. – С. 15-30.

¹⁸¹ Рафаїл (Карелін), архимандрит. Ответы на вопросы православных верующих: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://karelin-r.ru>

самоідентифікації серед населення та ін. В кінці ХХ ст. відбулася перемога світського над релігійним, зазначає глава УПЦ КП патріарх Філарет. Християнський спосіб життя відкинутий. Догмати Церкви перетворилися у формули, які скоріше зберігаються, ніж втілюються в життя ¹⁸². У фактичному релігійно-церковному житті християнські догми, норми, приписи, з одного боку, і реальні думки та вчинки сучасного віруючого, з другого, знаходяться і функціонують ніби в різних площинах, не перетинаючись. Нерідко спостерігається факультативне ставлення чи й загалом ігнорування частиною віруючих релігійно-церковних приписів щодо сім'ї, шлюбу, сімейних відносин. Йдеться про те, що при відносно високому (за даними соціологічних досліджень) ступені довіри населення до інституту Церкви та духовенства ¹⁸³ рівень дійсного врахування її настанов у практичному житті тими, хто самоідентифікує себе як віруючий, помітно нижчий.

Реальність існування у наш час неефективних у певних аспектах релігійних норм й приписів щодо сім'ї та шлюбу, норм, якими на практиці можна знехтувати, які далеко не завжди «працюють», зумовили появу концепцій, що прагнули переглянути існуючий стан, надати релігійним положенням з цих питань гнучкості, відповідності сучасним запитам, надати, образно кажучи, таким приписам «друге дихання». Важливими причинами перегляду існуючих регулятивних норм щодо сім'ї й сімейних відносин стали ознаки загальної трансформації сім'ї, що спостерігалась у більшості країн і зі всією очевидністю почали проявлятися з кінця 1980-х рр.: зменшення кількості шлюбів, їх «постаріння», зростання незареєстрованих шлюбів, спад народжуваності, збільшення кількості малодітних сімей, зростання числа позашлюбних дітей. Все більш домінуючою позиція вчених, схильних вбачати у цих процесах і явищах девальвацію традиційної форми спільного життя – сім'ї, що створюється на базі укладення шлюбу ¹⁸⁴. Заходи стурбованого суспільства і Церкви очевидних результатів поки що не мають.

Ці та інші факти, процеси і тенденції, з якими пов'язаний не менш важливий наслідок – зміна цінностей і ціннісного вибору, спричинили до

¹⁸² Доповідь Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Ювілейному Помісний собор Української Православної церкви Київського Патріархату 9-10 січня 2001 року. Документи і матеріали. – К., 2001. – С. 32-33.

¹⁸³ За даними соціологічного моніторингу «Українське суспільство. Двадцять років незалежності» індекс довіри до Церкви і духовенства в Україні зріс з 3,1 до 3,5 і залишається одним з найвищих, набагато випереджаючи індекси довіри до владних та партійних органів, судів, міліції, прокуратури, податкової служби, ЗМІ та ін./ Українське суспільство. 20 років незалежності. Соціологічний моніторинг У 2-х т. – Т.2. – К., 2011. – С. 52.

¹⁸⁴ Матрикас А. Семья как ценность: состояние и перспективы изменений ценностного выбора в странах Европы // Социологические исследования. – 2004. – №5. – С. 65, 72

появи модернізму і модерністських прагнень осучаснити християнське бачення проблем сім'ї та шлюбу, не в останню чергу керуючись метою зберегти традиційний авторитет християнства у цій сфері. Церква нерідко почала розглядатися модерністами як земний інститут, що знаходиться під впливом еволюційного розвитку і повинна пристосовуватись до світу, який постійно змінюється. Той же архімандрит Рафаїл пише, що модернізм прагне до постійних реформ заради виживання, збереження та збільшення кількості членів Церкви за рахунок її корекції згідно новим тенденціям, смакам, пристрастям та примхам світу. Тому модернізм, на думку архімандрита, це шлях перманентних поступок антихристиянському світу, прагнення здійснити союз з духом земного світу, спроба, приречена на невдачу і поразку¹⁸⁵.

Якщо розглядати сім'ю у традиційному християнському розумінні, то це є спільність особистостей, які визнають Бога центром свого життя і з'єднані любов'ю. Припускається, що ця спільність здатна будувати гармонійні стосунки між віруючими особистостями, соціумом і державою. Розуміння ролі сім'ї базується на Святому Письмі як найвищому авторитеті у питаннях моральності, на багатовіковому досвіді релігійно-церковного, ідеологічного, морально-психологічного супроводу інституту сім'ї.

Сім'я починається з шлюбу. Шлюб – це законний союз чоловіка і жінки. Біблія виключає можливість інших форм співжиття. Союз людей однієї статі є гріховним і не може вважатися шлюбом (Рим. 1:18-32; 1 Кор. 6:9-11). Розлучення у християнстві розглядається як сімейна трагедія, проте, якщо Церква прагне зберегти або відновити сімейні цінності, то релігійні громади повинні нагадувати людям про відповідальність, яка лежить на них при вступі у шлюб. Відповідальність християнських спільнот полягає у сприянні збереженню шлюбів і запобіганні розлучень.

У християнських поглядах на сім'ю святість і чистота дошлюбних відносин традиційно відіграють непересічну роль для улаштування щасливого та гармонійного життя людини. Народження й виховання дітей є важливою складовою життя подружжя.

Майже в усіх релігійних системах сім'я розглядається як джерело людського існування. Звичайно, загальна концепція моделі сім'ї має специфічні риси в різних релігійних конфесіях, що продиктовані зазвичай особливостями віровчення, специфікою віросповідного тлумачення комплексу соціальних питань, міжлюдських відносин тощо. Ця специфіка зберігається, незважаючи на те, що всі християнські сповідання ґрунтуються і апелюють у своїй доказовості до Святого Письма: сприйняття й тлумачення біблійних положень, пов'язаних із сім'єю, в контексті конкретного віровчення (православного, католицького, лютеранського, адвентистського, баптистського та ін.) має свої особливості, подекуди істотні. Немає потреби доводити, що кожна

¹⁸⁵ Рафаїл (Карелін), архімандрит. Ответы на вопросы православных верующих / <http://karelin-r.ru/>

конфесія виробила свої релігійні норми щодо цієї сфери людського життя.

Критерієм вірного розуміння Священного Писання для католиків є слово Папи, для протестантів – переконання засновника даної конфесії, особиста думка самого віруючого; православна традиція у питаннях сім'ї, шлюбу, сімейних відносин апелює до Святого Письма, Святого Переказу, авторитету Отців Церкви. У православ'ї та католицизмі з догматичним віровченням тісно пов'язана система культових дій. Одне з семи християнських таїнств – таїнство шлюбу було встановлено для освячення сімейного життя і благословення подружнього союзу Церквою і здійснюється під час обряду вінчання. У протестантизмі, на відміну від католицизму і православ'я, визнаються лише два таїнства: хрещення і причастя, що до того ж – позбавлені особливої магічної сили. Шлюб вважається звичайною обрядовою дією.

Згідно Святого Письма, метою шлюбу є не скільки дітонародження, стільки духовно-тілесна єдність, взаємодоповнення, взаємодопомога. Заповідь «Плодіться й розмножуйтеся» відноситься і до людини, і до інших живих істот (Бут. 1:22, 28), але тільки людині заповідано скласти в любові «одним тілом» (Бут. 2:24). Дітонародження і виховання дітей – важливий наслідок шлюбу. Православна Церква за всю свою історію ніколи не зв'язувала себе певними висловлюваннями щодо дітонароджування. Але це не означає, що проблема контролю над зачаттям і дітонародженням для православних байдужа і не має відношення до їх життя. Християнське ставлення до шлюбу має на увазі, що народження дітей є природним і святим і постає як частина християнського шлюбу.

Принциповим підходом у цьому питанні за всіх часів було будь-яке заперечення обмеження народження. Християнство завжди критично ставилося до використання контрацептивів і будь-яких методів запобігання. Переривання вагітності на будь-яких термінах без вагомих медичних підстав розглядається як смертний гріх, прирівнюючи аборт до вбивства¹⁸⁶.

Римо-Католицька Церква в спеціальних енцикліках Пія XI (1930) і Павла VI (1968), у документах Івана Павла II, Бенедикта XVI засуджує і забороняє засоби контрацепції. (Зауважимо, що у цьому, як і в ряді інших питань на практиці чимала частина католиків нехтує церковною заборонаю – принаймні у більшості індустріальних країн).

Іншу позицію у питанні контролю народжуваності займають протестантські Церкви (за винятком мормонів): вони розглядають свідоме планування сім'ї в межах християнської соціальної етики як життєву необхідність.

Певні розбіжності виявляються у поглядах християнських Церков і щодо змішаних шлюбів. Вже у Старому Завіті питанню одновірності

¹⁸⁶ Див.: Доповідь Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Ювілейному Помісний собор Української Православної церкви Київського Патріархату 9-10 січня 2001 року. Документи і матеріали. – К., 2001. – С. 36.

подружжя надавалося принципове значення. «І не споріднюйся з ними: дочки своєї не даси його синові, а його дочки не візьмеш для сина свого, бо він відверне сина твого від Мене, і вони служитимуть іншим богам – і запалиться Господній гнів на вас, і він скоро тебе вигубить» (ПЗ 7:3-4). Неможливість «змішаного» шлюбу була очевидною для кожного члена давньої Церкви вже тому, що одруження завжди сакраментально завершувалося загальним причастям: коли неможливо було причащання, неможливий був і церковний шлюб.

У наш час, як засвідчують офіційні документи Православних Церков, питанню спільності віри подружжя надається принципового значення. «Спільність віри чоловіка та жінки, які є членами тіла Христового, – найважливіша умова справді християнського й церковного шлюбу. Тільки єдина у вірі сім'я може стати «домашньою Церквою» (Рим. 16:5; Флм. 1:2), в якій чоловік і жінка разом з дітьми зростають у духовному вдосконаленні й пізнанні Бога»¹⁸⁷.

В різновірстві подружжя вбачається серйозна загроза для шлюбу і сімейних відносин. З огляду на це, Православна Церква закликає своїх віруючих брати шлюб «тільки в Господі» (1 Кор. 7:39), тобто з тими, хто поділяє їхні християнські переконання. Про застереження в цьому питанні вище вже говорилося.

Якщо розглядати позиції християнських Церков – православної, католицької, протестантських щодо проблематики сім'ї й шлюбу, то не можна не констатувати, що, незважаючи на їх прагнення до здорового релігійного консерватизму, конформізму, відгородження від сучасних викликів, відбувається певне дрейфування цих позицій у бік осучаснення, певної лібералізації, подолання стереотипів мислення, властивих прихильникам цих Церков на всіх рівнях – від богословського до побутового. Дослідниця цього питання Ю.Недзельська зазначає, що до початку 60-х рр. минулого століття католики у порівнянні з протестантами рідше вступали в змішані шлюби, вдавалися до абортів, у них було менше розлучень, сім'ї були більш багатодітними. Одні бачили в цих даних результат церковної соціалізації, інші вважали, що вирішальне значення мають різні ціннісні орієнтації у протестантів і католиків. Наприклад, більш висока мобільність у протестантів знаходить прояв і в більшій сімейній мобільності, оскільки розлучення інтерпретується просто як припинення відносин, які вже не сприяють досягненню шлюбними партнерами бажаної мети – набуття щастя.

Проте з кінця 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст. вектор змін у розвинених західних країнах помітно змістився: католицьке населення все

¹⁸⁷ Основи соціальної концепції Української Православної Церкви Московського Патріархату / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/print/1207692.html>

більшою мірою почало переймати «протестантські» ціннісні орієнтації та зразки поведінки, у тому числі й у ставленні до сімейних відносин¹⁸⁸.

Сучасна християнська сім'я все більше замикається в рамках приватного життя і це веде до наслідків доволі неоднозначних за своїм значенням. Основи християнського життя прищеплюються саме в сім'ї. Проте творення «атмосфери сім'ї як малої церкви» стикається з певними проблемами. В першу чергу, це сильний вплив на Церкву, віруючих світських стандартів життя. З іншого боку, для такої сім'ї стає небезпечним відрив сім'ї від реальної дійсності, замикання в межах суто релігійного середовища, оскільки проблемізує зіткнення членів такої конформістської сім'ї з реаліями поза Церквою, поза одновірною спільнотою, а штучно втримати віруючих в ізоляції нереально.

У зв'язку з питаннями сім'ї і шлюбу, відмінністю позицій традиціоналістів і модерністів у цих питаннях ще однією проблемою, що несподівано актуалізувалася, – спочатку на Заході, а поступово – й у нас, стала проблема одностатевих шлюбів. Не менш несподіваним стала різновекторність ставлення різних Церков до цього явища. Якщо з приводу ставлення до громадянських (тобто незареєстрованих) у різних суспільних інституцій намітився певний консенсус¹⁸⁹, то щодо церковного благословення геїв та лесбіянок тривають жорстокі суперечки. При всій принциповій непоступливості традиціоналістів у цьому питанні в ряді випадків церковні шлюби між представниками однієї статі в різних країнах вже не лише здійснюються, а й узаконюються.

У першій книзі Мойсеєвій – книзі Буття стверджується: «Покине тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї, – і стануть вони одним тілом» (Бут. 2:24). Слово «дружина» давньоєврейською мовою, згідно «Тлумачного словника біблійних слів Вайна», означає «людину жіночої статі». Ісус підтвердив, що шлюб призначений для «чоловіка і жінки» (Мт. 19:4). Протягом кількох тисячоліть як старозавітна, так і новозавітна Церкви сформували певне уявлення про неможливість плотських стосунків між представниками однієї статі. Одностатеві шлюби вважалися і вважаються неприпустимими. Цих вказівок не так вже багато, але це свідчить про те, що для тодішніх людей, старозавітних пророків, Ісуса Христа і апостолів здавалося само собою зрозумілим вважати подібні відносини гріховними. Урівняти

¹⁸⁸ Див.: Недзельська Ю.К. Норми життя православного мирянина та їх трансформація за умов секуляризованого суспільства: в контексті сучасних українських реалій (релігієзнавчий аналіз). Дис. на здобуття наук ступеня к. філос. н. – К., 2009. – С. 119.

¹⁸⁹ Про консенсус між Церквами з цього питання можна говорити лише умовно. Впливова у протестантському світі Церква християн Адвентистів Сьомого Дня, наприклад, і сьогодні вважає громадянський шлюб «сурогатом» /Див.: Пізній протестантизм в Україні. П'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови. – Київ-Дрогобич, 2007. – С. 386.

традиційний шлюб чоловіка і жінки з одностатевим шлюбом Церква не може саме в силу того, що це суперечить усьому попередньому тисячолітньому існуванню церковної традиції, яка базується на меті продовження роду. Окрім цього, як зазначено в Біблії, первісне створення людини передбачало створення не двох чоловіків чи двох жінок, а саме чоловіка і жінки для їх вступу в шлюб. Тим більше, що на думку святих Отців шлюб до гріхопадіння міг і не припускати дітонародження, але разом з тим мова йшла про те, що чоловік і жінка повинні доповнювати один одного, тому людство було організоване як спільнота людей двох протилежних статей.

Позиції представників різних гілок християнства виражають неоднозначні точки зору щодо питання про одностатеві шлюби. Церква змушена констатувати, що «в сучасному суспільстві гомосексуалізм набрав широкого розповсюдження. Він охоплює різні верстви населення, у тому числі й духовенство». У зв'язку з цим Православна Церква однозначно негативно оцінює це явище, вважаючи його «прямим спотворенням богоствореної природи», «гріховним пошкодженням людської природи». Воно суперечить християнському моральному вченню, загрожує сім'ї і шлюбу. Осуду православної Церкви заслуговують ті представники модерністського бачення й оцінки цього явища, які під прапором захисту прав національних меншин намагаються витлумачити гомосексуалізм не як статеве спотворення, а як «одну із сексуальних орієнтацій», як «нормальний спосіб сексуального життя»¹⁹⁰.

Папа Римський висловив офіційну точку зору Католицької Церкви – не визнавати одностатеві шлюби, які, на його думку є протиприродними. Ватикан засуджує кроки, зроблені для узаконення таких шлюбів у Європі. Гомосексуалізм як такий Римо-Католицькою Церквою не засуджується, але гомосексуальні акти вважаються гріхом. Одностатеві шлюби є однією з декількох загроз щодо традиційної сім'ї, які підривають «майбутнє людства», наголошує Бенедикт XVI. Він зазначає, що сім'я «це не простий суспільний договір, а основа, осередок будь-якого суспільства»¹⁹¹. Відтак ті, що підривають сім'ї, загрожують людській гідності й майбутньому самого людства. На думку авторитетних представників католицької ієрархії, міцний союз між чоловіком і жінкою, що створюють сім'ю, зумовлений самою природою людини, та «якщо держава має право приймати закони про шлюб, у якому народжуються діти... то вона не може

¹⁹⁰ Див.: Доповідь Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Ювілейному Помісний собор Української Православної церкви Київського Патріархату 9-10 січня 2001 року. – С. 36.

¹⁹¹ Британське видання: «The Daily Mail»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://vsenovosti.in.ua/news/0115967>

надавати еквівалентний правовий статус типу союзу, який за своєю природою є безплідним і входить в сферу приватного вибору»¹⁹².

Що ж стосується протестантизму, який на сьогодні представлений на релігійній карті світу десятками і сотнями віровчень, то в ньому, поряд з визнанням одностатевих шлюбів, переважають напрями, які категорично заперечують подібного роду шлюби і в цьому сенсі вони виявляються більш послідовними. Це ще раз засвідчено у Декларації «Про захист моральних та сімейних цінностей» Ради Євангельських Протестантських Церков України, яка об'єднує дев'ять християнських конфесій (близько 8000 церковних громад). У ній, зокрема, зазначається, що протестантські Церкви категорично не сприймають і не підтримують фальшиві «цінності», які нав'язуються ЗМІ на зразок «вільного кохання», легалізації розпусти, сексуальних збочень та ін. Руйнування інституту сім'ї веде до швидкого духовного зубожіння нації. Тому одне з головних завдань цих Церков – доносити біблійні принципи у всі сфери суспільного та особистого життя людей¹⁹³.

Однак сьогодні на Заході з'являється чимало протестантських релігійних організацій, що благословляють одностатеві пари, виходячи з якихось абстрактних уявлень про забезпечення прав меншин. Вони не бачуть ніяких причин, що давали б підстави для них засуджувати гомосексуальні союзи, гомосексуальні відносини. Такі факти можна спостерігати і в Римо-Католицькій Церкві, незважаючи на те, що офіційна позиція Ватикану досить жорстка. Реальна практика функціонування католицьких громад на Заході засвідчує, що з'являється все більше громад, які підтримують геїв та лесбіянок. Таке «модерне» бачення протиприродного явища поширюється, у тому числі й представниками Церков, не лише на противагу християнським засадам, а й всупереч природі, розуму, здоровому глузду.

Підсумовуючи зазначене, маємо констатувати, що одна з важливих суспільних функцій Церкви полягає в її дотриманні громадянського, соціального традиціоналізму, зокрема щодо питань моралі, сім'ї, шлюбу. Церква виступає втіленням моральності, залишаючись суспільно значущим інститутом морально-етичних настанов. Але постає питання наскільки втілення цих настанов, норм, правил може бути незмінним за змістом. Приймаючи підхід модерністів, автоматично відбувається підтримка еволюціонізму і визнається, що людство безперервно і планомірно розвивається, а отже все приречене на трансформацію. Це означає, що змінам, переосмисленню підлягає і традиційне тлумачення

¹⁹² Єпископ Аяччо: однополые браки разрушают устои общества /Русская служба Радио Ватикана / <http://www.radiovaticana.org/rus/articolo.asp?c=614533>

¹⁹³ Декларація Ради Євангельських Протестантських Церков України «Про захист моральних та сімейних цінностей» від 27 вересня 2012 р./ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1117%3A1&catid=50%3Azv&Itemid=78&lang=uk

Святого Письма, можливим наслідком якого може бути нехтування догматами Церкви. Християнська Церква цього допустити не може, оскільки традиціоналізм позиціонує себе таким, що прагне зберегти істину, отриману в Одкровенні.

У сучасному протистоянні традиціоналізму і модернізму щодо сім'ї як цінності, на нашу думку, навряд чи можлива перемога однієї з сторін. Скоріш за все цей спір набуде затяжного характеру і закінчиться компромісом, зміст якого значною мірою буде визначатися реальним ходом подій і процесів у сфері сімейних відносин, ефективністю правового врегулювання питань, багато з яких на сьогодні залишаються неврегульованими.

А н о т а ц і ї

У статті О.Маскевич розглядаються конфесійні особливості бачення проблем сучасної християнської сім'ї під кутом зору протистояння позиції традиціоналістів, представлених зазвичай християнськими Церквами – православною, католицькою, протестантською, і модерністами, які апелюють до необхідності осучаснення традиційних установок і врахування реалій сучасного суспільства.

Ключові слова: *релігія, конфесія, сім'я, тенденції, традиційність, модерн.*

В статье О.Маскевич рассматриваются конфессиональные особенности видения проблем современной христианской семьи под углом зрения противостояния позиций традиционалистов, представленных, как правило, христианскими церквями – православной, католической, протестантской, и модернистами, которые апеллируют к необходимости осовременивания традиционных установок и учета реалий современного общества.

Ключевые слова: *религия, конфессия, семья, тенденции, традиционность, модерн.*

This publication discusses confessional features of vision of the problems of a modern christian family from the point of view of the opposition of the traditionalists positions presented as a rule by the Christian churches – Orthodox, Catholic, Protestant, and modernists who appeal to need of modernization of the traditional installations and the accounting of the realities of the modern society.

Keywords: *religion, confession, family, trends, traditional, modern.*